

Santa Maria de Vidabona. Dignificació d'un antic santuari del Ripollès

Antecedents

L'associació PAS: Amics del Camí - Serveis de Participació i Sostenibilitat, és una entitat sense ànim de lucre que té com a objectiu desenvolupar iniciatives de vertebració social i territorial, amb la finalitat de fomentar l'arrelament sociocultural, el coneixement i estima del territori i la promoció del patrimoni cultural com a valors comuns. Des de l'any 2005 l'associació s'ha focalitzat principalment en el projecte «El Camí», que inclou patrimoni cultural, religions, històric i natural i que té el reconeixement del Parlament de Catalunya.

Es tracta d'una ruta de senderisme cultural que, amb un traçat continu i senyalitzat, enllaça camins i rutes existents de totes les comarques i illes de parla catalana, i permet conèixer vivencialment la cultura, la història, el paisatge i les gents de cada terra. Actualment consta de més de 5.000 km georeferenciats que s'organitzen en més d'una quarantena de trams. Dins del que correspon al Ripollès discorre la ruta temàtica «Camí de Vidabona, Núria i Montgrony», que travessa llocs de gran bellesa i valor natural i que permet descobrir elements culturals d'excepció, com el monestir de Ripoll, esglésies i ermites romàniques i els santuaris de Vidabona, de Núria i de Montgrony. L'itinerari s'ha concebut com a camí iniciàtic amb quatre etapes que representen la via cap a la plenitud individual i col·lectiva. Veient l'estat lamentable del santuari, des de la Fundació Vidabona havia sorgit un grup de persones amb la voluntat de rehabilitar l'indret, que Lluís Maria Xirinacs va fer símbol de plenitud. No es van arribar a emprendre accions concretes, però sí que el 2021 algun dels seus membres expressà interès per cooperar-hi. A partir d'aquí, l'Associació PAS, amb la seva actual presidenta, Emma Sala i Llopart, al capdavant, es proposà dur a terme un projecte de recuperació de la memòria històrica de Vidabona. Considerant, però, que ara resulta improbable la restauració de l'edifici, es tractaria de maldar per dignificar-lo i rehabilitar-lo fins on fos possible.

L'estiu d'aquell any, Sala –seguint les indicacions del ripollès Gonçal

Florenci Crivillé
i Estragués,
conservador de
museus, membre del
CECRipollès

Cutrina i Carrera– es va posar en contacte amb Florenci Crivillé i Estragués, de Ripoll. Sala i Crivillé tenien el mòbil comú d'impulsar la dignificació de Vidabona, que forma part tant de la nostra memòria històrica com del patrimoni cultural del país. Arran de la bona sintonia establerta van començar a fer passos per avançar cap a aquest desiderat, amb la intenció d'anar sumant esforços per fer-lo realitat.

El setembre del mateix 2021 Emma Sala, en nom propi i en el de l'Associació PAS, sol·licitava –via telefònica i a més per correu electrònic– una entrevista amb l'Alcalde d'Ogassa (municipi al qual pertany el santuari) amb el determini d'exposar el projecte que es preveia dur-hi a terme i saber si l'edifici estava catalogat com a bé cultural d'interès local o algun registre similar. Passats cinc mesos i en no haver obtingut cap tipus de resposta, el 18 de febrer del 2022 Sala entrava de nou per correu electrònic una instància genèrica a l'Ajuntament d'Ogassa. En aquesta ocasió es mencionaven ja diverses entitats i institucions a més de nombroses persones a títol particular, amb les quals –a través de Florenci Crivillé– s'havia parlat del propòsit i hi donaven suport: el Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, el Museu Etnogràfic de Ripoll, el Club Excursionista de Ripoll i el Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya. S'informava també que el Bisbat de Vic –al qual pertany l'edifici– i la societat mercantil Agrícola y Forestal La Cortada, SL, propietària de les finques de Rama i Oriola, del terme municipal de Ripoll, i de la finca Vidabona d'Ogassa, que és posseïdora de l'entorn del santuari i del bosc, estaven d'acord a oferir la seva col·laboració. Es tornava a sol·licitar, per al més aviat possible, una entrevista amb l'Alcalde o, si això no era factible, amb l'arquitecte municipal. S'hi adjuntava un PDF amb el dossier imprès *Dignificació i regeneració de l'antic santuari de Santa Maria de Vidabona*, el contingut essencial del qual reproduïm:

- Què ha estat?

Espiritualitat: un santuari marià i la parròquia dels masos de la rodalia.

Art: arquitectura, escultura i pintura. Una joia del romànic del s. XII

Comunitat: aplec. Celebració entre persones i pobles propers.

Natura: és envoltada de paisatge, sobretot de boscos i pastures.

- Què és avui?

Un record per a aquelles persones que hi tingueren un vincle i per a les que encara en remembren l'aplec. Un fragment de la memòria històrica de la comarca i del país. Una església romànica en ruïnes. Un fràgil testimoni del patrimoni arquitectònic i cultural del Ripollès. Un lloc de pas d'excursionistes i boletaires. Un punt essencial del Camí de Vidabona, Núria i Montgrony. Un tram del Camí dels Països Catalans. Una ruta de senderisme cultural.

En l'actualitat aquest santuari es troba en risc imminent d'esfondrar-se. De fet, la paret nord ja ha començat a caure. Si no s'hi fa res aviat, el temps ho engolirà tot i només en quedaran testimonis documentals.

- Què pot ser?

Perquè Vidabona torni a batejar caldrà connectar part del seu esperit original amb el present, amb les necessitats i anhels de la gent d'ara, amb les paraules d'avui. Convindrà crear i nodrir unes arrels noves capaces de mantenir viu l'interès a les generacions futures per tal que tota aquesta il·lusió i esforç tinguin sentit.

• Què cal fer?

- 1- Crear una associació que gestioni el projecte i l'espai, o bé demanar la implicació d'alguna de ja existent.
- 2- Sol·licitar que sigui declarat bé cultural d'interès local.
- 3- Obtenir els permisos necessaris per a la seva recuperació i la cessió de l'espai per a ús públic.
- 4- Preservar i restaurar les pintures al fresc de l'interior de la nau.
- 5- Consolidar el que queda d'edifici per evitar que s'ensorri més.
- 6- Netejar l'interior i l'entorn.
- 7- Fixar uns panells amb informació històrica, ecològica i arquitectònica.
- 8- Recuperar la font que hi havia perquè torni a brollar.
- 9- Definir el projecte de rehabilitació.
- 10- Sol·licitar algunes subvencions públiques per a aquests propòsits.

Santa Maria de Vidabona. Dibuix de Josep Ribot (entorn al 1925). © Hereus de Josep Ribot i Calpe

Resum de les diverses actuacions i estat actual del projecte

16 de febrer del 2022

Trobada informativa davant de la portalada del monestir de Santa Maria de Ripoll (hi coincidiren representants de diverses institucions per parlar de qüestions tècniques sobre la conservació del claustre). Com ja havien anunciat prèviament, Emma Sala i Florenci Crivillé hi acudiren i s'adreçaren als tècnics reunits (representants del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, del patrimoni cultural del Bisbat de Vic i dels Serveis Territorials del Departament de Cultura a Girona), per exposar resumidament el projecte i lliurar-los exemplars del dossier *Dignificació i regeneració de l'antic santuari de Santa Maria de Vidabona* i uns CD amb diverses fotografies de l'estat de l'edifici entre els anys 2012 i 2022.

24 d'abril del 2022

Atès que es continuava sense rebre resposta a les dues peticions fetes a l'Ajuntament (setembre 2021 i febrer 2022), Emma Sala i Florenci Crivillé es reuniren amb membres de l'Associació de persones veïnes i amigues d'Ogassa i de l'Associació Esportiva Vidabona per exposar els passos fets i informar de la implicació de particulars i d'entitats. Les dues associacions es van adherir a la proposta i s'oferiren per fer arribar una nova sol·licitud al consistori (que fou entrada al registre municipal el 13 de juny) i reclamar una entrevista. També quedà sense contestació.

13 de juliol del 2022

Trucada de F. Crivillé a l'Ajuntament d'Ogassa per demanar resposta a la sol·licitud entrada per Emma Sala el 18/2/2022. Crivillé facilita el seu número de telèfon mòbil i el correu electrònic.

13 de juliol del 2022

Tramesa d'un whatsapp de F. Crivillé a Josep Bellvehí, administrador de les propietats d'Agrícola y Forestal La Cortada, SL (a la qual pertany l'entorn del santuari) per parlar de la qüestió.

27 de juliol del 2022

Josep Bellvehí, amb el seu totterreny, porta Crivillé a visitar Vidabona per la pista forestal (que actualment queda tallada a uns 300 metres abans d'arribar a l'edifici). Si tot es desenvolupa segons està previst i es compta amb la subvenció sol·licitada, a final d'aquest any 2023 o a primers del 2024 quedarà enllestida. S'observa l'estat actual de les ruïnes i es fan algunes fotografies.

15 de setembre del 2022

Florenci Crivillé, que des del juliol ha anat telefonant diverses vegades a l'Ajuntament d'Ogassa (sense resultat), rep una trucada de l'alcalde, Josep Tremps. Diu que cal saber qui són els propietaris de Vidabona. Se l'informa que l'edifici és del Bisbat de Vic i que l'entorn i el bosc pertanyen a Agrícola y Forestal La Cortada, SL (finca de Vidabona). Sol·licita que els propietaris indiquin –per escrit– que no tenen cap objecció al projecte.

16 de setembre del 2022

F. Crivillé telefona a Dani Font Montanyà, responsable del patrimoni cultural del Bisbat de Vic, per comentar la conversa amb l'Alcalde d'Ogassa. S'acorda fer una trobada entre Font i Crivillé a Vic l'11 d'octubre.

19 de setembre del 2022

Dani Font trameta a Crivillé –per correu electrònic– un document en què comunica que la Delegació Episcopal del Patrimoni Cultural del Bisbat de Vic considera oportú que s'iniciïn els treballs per declarar l'antiga església parroquial de Santa Maria de Vidabona bé cultural d'interès local (BCIL) pels valors arquitectònics i històrics ben evidents. Es remet còpia de l'escrit a l'Alcaldia d'Ogassa, a Emma Sala (de l'associació PAS: Amics del Camí), a Josep Bellvehí (administrador d'Agrícola i Forestal La Cortada, SL) i a Carles Mercader (President de l'Associació de persones veïnes i amigues d'Ogassa).

21 de setembre del 2022

Carles Mercader ha rebut un document amb la notificació d'un acord d'alcaldia, en el qual recull les sol·licituds per declarar BCIL les ruïnes de Vidabona i es resol demanar un informe al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, requerir el posicionament del Bisbat de Vic, informar les entitats promotores de la iniciativa i donar compte de l'afer en el proper ple municipal que se celebri.

11 d'octubre del 2022

Florenci Crivillé es troba a les dependències del Bisbat de Vic amb Dani Font. Aquest comenta que caldria que una entitat legalment constituïda es responsabilitzés de la projectada dignificació de Vidabona. Podria ser ideal l'Associació de persones veïnes i amigues d'Ogassa.

El 2 de novembre es reuneix la comissió de Patrimoni Cultural del Bisbat i ell mateix plantejarà si serà possible encarregar a l'arquitecte tècnic diocesà la redacció d'un projecte sobre les principals actuacions que caldria fer a l'antic santuari: neteja de la runa i de la vegetació de

l'interior de l'edifici, consolidació d'alguns elements, enderrocament de la part que es troba en més mal estat, treure la brossa de l'espai del cementiri... I se sol·licitarà també l'ajuda dels serveis del patrimoni cultural del bisbat en la redacció de textos d'uns panells informatius de la història i les vicissituds del lloc.

22 d'octubre del 2022

A les 19es Trobades Culturals Pirinenques, organitzades per la Societat Andorrana de Ciències i celebrades a la població de Matamala (el Capcir), Crivillé hi aportà una comunicació amb l'esquema del treball que ara es publica. Es tractava d'uns apunts de les accions previstes, acompanyats amb imatges de la degradació de l'edifici entre els anys 2014 i 2022.

4 de novembre del 2022

Crivillé telefona a Dani Font. Aquest li fa saber que en la reunió del 2 de novembre de la Comissió de Patrimoni es parlà del projecte de dignificació de Vidabona. Indica que –en la mesura que sigui possible– el Bisbat col·laborarà amb els promotors. En una propera trobada, Font demanarà sobre les actuacions a preveure, tema que no es va tractar en aquesta passada reunió.

10 de gener del 2023

Florenci Crivillé parla amb Josep Ruiz, secretari de l'Ajuntament d'Ogassa, degudament autoritzat per l'Alcalde Josep Tremps, per intentar que es redacti el corresponent informe tècnic abans de promoure declarar BCIL Vidabona. Com que el Consell Comarcal del Ripollès i el Departament de Cultura de la Generalitat han respost negativament a la petició per fer-lo, l'Ajuntament el sol·licita al Servei de Monuments de la Diputació de Girona. El 15 de febrer es rep un decret del president en què indica que aquesta corporació se'n farà càrrec. Des del Servei demanen rebre bibliografia, fotografies i plànols de Vidabona. Crivillé els tramet tota la informació que s'ha anat aplegant.

6 de març del 2023

El Servei de Monuments de la Diputació de Girona tramet a l'Ajuntament d'Ogassa un document que conté «l'informe tècnic per a la declaració de l'antic Santuari de Santa Maria de Vidabona com a bé cultural d'interès local (BCIL). Entre altres punts, indica: «Estat de conservació: dolent, en procés de ruïna. Notes sobre la conservació: el conjunt presenta un pèssim estat de conservació i caldria intervenir-hi amb urgència per evitar-ne la desaparició. Protecció: a partir de la declaració, les pròpies d'un edifici declarat com a BCIL.»

18 d'abril del 2023

La sessió ordinària del ple de l'Ajuntament d'Ogassa recull (punt 10 de l'ordre del dia): «Expedient 169/2022. Sol·licitud de declaració com a BCIL del Santuari de Vidabona d'Ogassa». La proposta quedà aprovada en els següents termes:

Vist l'informe emès per la cap del Servei de Monuments de la Diputació de Girona que conclou: «En conseqüència, s'informa favorablement perquè, a causa de les excepcionals característiques i valors culturals i immaterials, arquitectònics i constructius, històrics i paisatgístics, es tramiti l'expedient de declaració com a bé cultural d'interès local del Santuari de Santa Maria de Vidabona d'Ogassa (El Ripollès), d'acord amb el que estableix l'article 17.2 de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català (DOGC número

1.807 de 11/10/93)». Vist l'informe de Secretaria Intervenció sobre competència i tramitació. En exercici de les facultats del Ple de conformitat a la normativa vigent d'aplicació, per unanimitat s'aprova l'acord següent:

1. Sol·licitar al Consell Comarcal del Ripollès de Declaració de BCIL, en la categoria de Zona Arquitectònica, del Santuari de Santa Maria de Vidabona al municipi d'Ogassa.
2. Exposar l'expedient al públic durant un mes per al general coneixement.
3. Posteriorment a l'acord del Consell Comarcal del Ripollès, trametre l'expedient al Departament de Cultura per a la seva incorporació al Catàleg del Patrimoni Cultural de Catalunya.
4. Trametre aquest acord al Consell Comarcal del Ripollès a l'efecte corresponent».

16 de maig del 2023

El Ple del Consell Comarcal del Ripollès resol:

Exp. 575/2023

Mireia Grau i Sadurní, Secretària del Consell Comarcal del Ripollès, Certifico: Que el Ple d'aquesta corporació, en data 16 de maig de 2023, ha adoptat l'acord que es transcriu a continuació: "16. Acord relatiu a la declaració del Santuari de Santa Maria de Vidabona, al municipi d'Ogassa, com a Bé Cultural d'Interès Local (BCIL). Antecedents: en data 20 d'abril de 2023, RE 2888, l'Ajuntament d'Ogassa tramet al Consell Comarcal del Ripollès l'acord adoptat en la sessió plenària de data 18 d'abril de 2023, pel qual sol·licita al Consell Comarcal del Ripollès la declaració del Santuari de Santa Maria de Vidabona com a Bé Cultural d'Interès Local (BCIL). L'Ajuntament aporta així mateix l'informe favorable emès per la cap del Servei de Monuments de la Diputació de Girona en data 6 de març de 2023, que conclou: «En conseqüència, s'informa favorablement perquè, a causa de les excepcionals característiques i valors culturals i immaterials, arquitectònics i constructius, històrics i paisatgístics, es tramiti l'expedient de declaració com a Bé Cultural d'Interès Local del Santuari de Santa Maria de Vidabona d'Ogassa (El Ripollès) d'acord amb el que estableix l'article 17.2 de la llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni Cultural català (DOGC número 1.807 de 11/10/93)». Fonaments de dret: L'article 17 de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, disposa que la competència per a la declaració de béns culturals d'interès local correspon al ple de l'ajuntament en els municipis de més de cinc mil habitants, i al ple del consell comarcal en els municipis de fins a cinc mil habitants. La declaració s'ha de dur a terme amb la tramitació prèvia de l'expedient administratiu corresponent, en el qual hi ha de constar l'informe favorable d'un tècnic en patrimoni cultural. Per tot l'exposat, realitzada la tramitació legalment establerta, es proposa l'adopció dels següents acords: Primer, Declarar com a bé cultural d'interès local el Santuari de Santa Maria de Vidabona, del municipi d'Ogassa. Segon, Notificar aquest acord a l'Ajuntament d'Ogassa. Tercer, Notificar aquest acord, juntament amb la documentació aportada per l'Ajuntament d'Ogassa, al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya perquè inscriu el Santuari de Santa Maria de Vidabona en el Catàleg del Patrimoni Cultural Català." Data d'emissió: 22 de maig de 2023 a les 11:46:08. El document ha estat signat o aprovat per: 1.- Secretaria del Consell Comarcal del Ripollès. Signat 17/05/2023 12:05 APROVAT 18/05/2023 12:34. Sotmesa la proposta a debat i a posterior votació resulta aprovada per

unanimitat dels assistents amb el següent resultat: 17 vots a favor dels Grups Polítics Junts, CP (Candidatura de Progrés), UPMcat (Unió de Partits Municipalistes), ERC-AM (Esquerra Republicana de Catalunya-Acord Municipal), AMUNT (Alternativa Municipalista) i membres no adscrits. No s'han produït abstencions. No hi ha vots en contra. I perquè així consti, i a reserva del text definitiu, expedixo el present certificat amb el vistiplau del president. Ripoll, signat i datat electrònicament.

* * *

Ara, ja declarat l'edifici com a BCIL –i malgrat que fer-ne la reconstrucció resulta inviable– quan la carretera hi arribi, en primer lloc caldrà desbrossar la vegetació acumulada i avaluar l'estat general del conjunt. Aleshores es podrà sol·licitar que s'hi duguin a terme algunes actuacions per consolidar les parts de l'immoble que així ho requereixen, recollir-ne la memòria històrica, intentar salvar les restes de les pintures que havien decorat l'interior i demanar subvencions per al projecte de dignificació. No cal dir que el procés resta obert i que serà benvinguda qualsevol col·laboració voluntària.

Dades d'ubicació:

42° 15' 00.2" N = 42° 15.0003'N = x: 435366
 2° 12' 59.3 E = 2° 12.989'E = y: 4677838
 1.292 m alt. Datum: WGS 84

Foto: Marià Morera

Foto: Antoni Llagostera

Foto: Emma Sala

Foto: Florenci Crivillé

Foto: Marià Morera

Foto: Marià Morera

Apunts d'història

L'antiga parròquia rural de Santa Maria de Vidabona pertany al municipi d'Ogassa, al Ripollès. L'edifici, molt malmès, es troba situat als vessants meridionals de la serra de Sant Amand, a 1.292 metres d'altitud. La primera referència al terme data de l'any 890 quan apareix, mencionat com a "Vltabona", en l'acta de dotació de l'església de Sant Pere de Ripoll, a la qual devia delmes i primícies. També s'esmenta el 957, quan el Comte Borrell féu donació de diferents alous al Monestir de Ripoll. I, de nou, el 979, quan Miró, Bisbe de Girona, lloga al monestir esmentat totes les seves propietats a la contrada.

Més endavant, es troba en diverses llistes de parròquies del Bisbat de Vic (1026, 1050 i 1154), sempre sotmesa, però, a la influència del monestir de Ripoll, que era el patró de l'església de Sant Pere, els sacerdots de la qual eren els encarregats de servir-hi. El 1030 apareix com a fita d'un alou situat a Ogassa i cedit al monestir de Sant Joan de les Abadesses. El 1367 el cenobi ripollès n'adquirí la jurisdicció per compra feta al Rei Pere III. No se'n tenen altres notícies fins l'any 1302, per un document indicatiu que havia de rebre el delme i les primícies del Mas Puigcambell.

Vers al final del segle XVI, a causa del poc poblament que hi havia a l'indret i de la consegüent penúria de mitjans de la parròquia, esdevingué sufragània de l'església veïna de Sant Julià de Saltor, també pobra i despoblada. Al segle XVII, en adquirir el caràcter de santuari maria, se'n va emancipar, però a mitjan segle XIX en depengué altra vegada, tot i que l'aplec principal que tenia lloc el dilluns de la segona pasqua s'hi mantingué fins als anys quaranta del segle XX. No obstant això l'edifici ja restava quasi en abandó des de la Guerra Civil quan fou saquejat. A partir d'aleshores començà la seva ensulsiada.

La caiguda d'un llamp l'hivern del 1969 arruinà definitivament la volta. Part de les restes se les van endur per reaprofitar-ne els materials. Per últim, cal dir que Lluís Maria Xirinacs elevà aquest santuari en el seu *Dietari final* a símbol-mite de la plenitud catalana i va triar un lloc molt proper –el pla de cal Pegot– per, com deixà escrit, «acabar els meus dies en la soledat i el silenci».

L'edifici

Es tracta d'una nau de 18 m de llarg i 5 m d'amplitud coberta amb volta de canó seguit lleugerament apuntada –pròpia de final del romànic– i un absis semicircular a llevant recobert amb volta de quart d'esfera, amb l'eix principal orientat vers el costat nord-oriental coincidint amb la direcció de la vall del Ter, que és per on surt el sol.

A l'absis hi ha dues finestres de doble esqueixada i a la paret de migdia s'obre una portalada, amb una arcada adovellada sota un campanar de cadireta de dos ulls i una finestra d'esqueixada simple. A la cara sud-occidental hi ha adossada una construcció posterior, la rectoria, que s'hi comunicava a través del cor.

L'estructura és feta amb carreus ben tallats, de mides variables, col·locats en filades horitzontals regulars, amb predomini dels de més grandària a l'absis i a les cantonades. La volta, però, era de lloses simplement trencades, disposades a plec de llibre i unides amb morter. L'edifici fou cobert amb lloses de pedra. La superfície exterior és llisa i no té cap element decoratiu. A l'interior de l'absis encara es poden distingir unes restes de pintures al fresc de tons blaus i marronosos, amb motius fitomòrfics.

Actualment la volta està enfonsada i el mur sud-oriental presenta una gran deformació a causa d'haver cedit i té una esquerda vertical al lloc on hi ha la porta. A la cara externa de l'absis pel cantó nord-oriental hi ha també un gran esvoranc en procés d'enfonsament progressiu dels seus carreus exteriors. Per les característiques de la construcció es pot situar dins el segle XII.